

RECENZJA

rozprawy doktorskiej
mgr. STEFANA SĘKOWSKIEGO
pt.
WŁAŚCICIELSKA RENTA POLITYCZNA.
STUDIUM TEORETYCZNO-EMPIRYCZNE
(Ownership political rent. A theoretical-empirical Study)

Promotor rozprawy:
Prof. dr hab. Maciej Bałtowski

UNIWERSYTET MARIII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE
Szkoła Doktorska Nauk Społecznych
Dziedzina: nauk społecznych
Dyscyplina: ekonomia i finanse
LUBLIN, 2023

Aktualność i znaczenie tematyki rozprawy

Recenzowana, licząca 281 s. rozprawa dotyczy fundamentalnego, choć relatywnie rzadko podejmowanego w badaniach naukowych (zwłaszcza na gruncie krajowym) zagadnienia, jakim jest renta właścicielska stanowiąca jeden z licznych rodzajów renty politycznej, oznaczającej – jak to ujmuje Doktorant - „czerpanie korzyści indywidualnych bądź grupowych wynikających z decyzji państwa (jego organów i podmiotów zależnych od państwa)”.

O ile zjawisko renty politycznej jest niemal nieodłączne od funkcjonowania państwa (czy innej władzy politycznej) i związane jest przede wszystkim z jego niezbywalnymi funkcjami regulacyjnymi (tzw. renta regulacyjna), to zjawisko politycznej renty właścicielskiej (autorska kategoria wprowadzona przez Doktoranta) ma specyficzny charakter, wiąże się bowiem z istnieniem przedsiębiorstw państwowych. Jednak zakres ich funkcjonowania, udział w gospodarkach poszczególnych krajów jest wielce zróżnicowany, tym samym zróżnicowany też jest zakres występowania właścicielskiej renty politycznej.

Obecnie zagadnienie właścicielskiej renty politycznej nabiera specjalnego znaczenia, m.in. w związku z - dokonującymi się pod wpływem rewolucji cyfrowej i rozwoju zastosowań sztucznej inteligencji - istotnych przekształceń samej instytucji własności, co z kolei rzutuje na zjawisko właścicielskiej renty politycznej. Ponadto fundamentalny charakter tematyki rozprawy wynika także z tego, że instytucja własności jest jednym z podstawowych wyznaczników ustroju społeczno-gospodarczego.

Choć kategoria własności jest *stara jak świat*, to od jej zarania jest rozmaicie interpretowana, a jej formy i zakresy wzbudzają głębokie niekiedy kontrowersje. W dodatku interpretacje dotyczące instytucji własności i sposoby podejścia do tej kategorii w badaniach prowadzonych w obszarach różnych dziedzin nauki, zwłaszcza ekonomii, prawa czy socjologii, bywają dalece niejednorodne. W praktyce zaś życia społeczno-

gospodarczego przekłada się to niekiedy na błędne i skutkujące negatywnymi, wysoce kosztownymi następstwami, decyzje.

Fundamentalne znaczenie tematyki rozprawy wynika nie tylko z samej istoty jej tematu, lecz także z faktu, że świat doświadcza obecnie wielkiej cywilizacyjnej, przełomowej przemiany, wyrażającej się w przechodzeniu od cywilizacji industrialnej do nowej, wciąż jeszcze niedodefiniowanej i rozmaicie nazywanej. Dokonujący się przełom, przesilenie cywilizacyjne determinuje teraźniejszość i przyszłość przemian w gospodarce oraz społeczeństwie.

Przesilenie to przynosi ogarniająca obecnie świat czwarta rewolucja przemysłowa (Rewolucja 4.0), z jej niebywałym dynamizmem rozwoju nowych technologii, w tym — wciąż trudnym do dokładniejszego oszacowania — potencjałem sztucznej inteligencji. W takich warunkach jednym z najtrudniejszych wyzwań staje się nie tylko optymalizacja wykorzystywania tych technologii, lecz także wysoce problematyczna kwestia własności samych tych technologii, jak też ich upowszechniania, zwłaszcza w obszarze własności intelektualnej oraz baz danych i ich przetwarzania.

Wynikające z rozwoju cywilizacyjnego dobrodziejstwa, ale też zagrożenia i patologie, występujące w wielu dziedzinach życia, tworzą nową przestrzeń zarówno dla debaty i refleksji na temat instytucji własności, jak i znaczenia tej instytucji w nowych warunkach cywilizacyjnych, kształtujących złożony obraz stanu i przyszłości rozwoju społeczno-gospodarczego, zarówno w wymiarze krajowym, jak i globalnym.

Przesilenie cywilizacyjne bowiem to swego rodzaju trzęsienie ziemi, burzące stare struktury i wzorce. Wypracowywanie nowych jest trudnym, złożonym procesem wymagającym pokonywania wielu barier, w tym m.in. wynikających ze zderzania się, nakładania się starych i nowych wzorców cywilizacyjnych. Przesilenie cywilizacyjne to tym samym swego rodzaju kapitalny remont, połączony z burzeniem „ścian nośnych” dotychczasowego systemu, wyraźnie już zmurszałych, generujących rozmaite zagrożenia. Systemowe ściany nośne to m. in. struktury instytucjonalne, w tym dotyczące własności. Rzeczne przesilenie, ów „remont kapitalny” przeważnie obnaża konstrukcyjne wady, przestarzałość i dysfunkcjonalność dotychczasowych rozwiązań. Dotyczy to także instytucji własności, czego przejawem jest stopniowe przechodzenie od ery własności do ery dostępu. Dokonujące się przemiany mogą z jednej strony ograniczać występowanie zjawiska własnościowej renty politycznej, ale zarazem mogą tworzyć nowe obszary i formy jest występowania. W związku z tym szczególnie badania i rozpoznanie tego zjawiska nabiera specjalnego znaczenia, zwłaszcza w krajach o relatywnie wysokim udziale przedsiębiorstw państwowych w gospodarce.

Recenzowana rozprawa zawiera bogatą dawkę wieloprzekrojowych analiz, wskazujących na złożoność zagadnienia renty politycznej i wielość jej form, przejawów oraz następstw, w tym zwłaszcza związanych z pogonią za rentą. Badania na ten temat, prowadzone z uwzględnieniem funkcjonowania instytucji własności, występowania rozmaitych sprzeczności, konfliktogennych procesów oraz barier w różnych sferach i obszarach życia społeczno-gospodarczego, stanowiąc mogą podstawę ważnych dla funkcjonowania państwa i jego polityki społeczno-gospodarczej, rekomendacji i wniosków.

W tym sensie recenzowana praca ma wymiar narastającej aktualności analizowanych kwestii, co wynika m.in. z zaznaczających się obecnie w skali globalnej tendencji do poszerzania własności państwowej. Zagadnienie własnościowej renty politycznej ma szczególne znaczenie w krajach o wysokim udziale przedsiębiorstw państwowych w gospodarce, a do takich należy też Polska. Mimo to na gruncie krajowym nie przekłada się to dostatecznie na intensyfikację badań naukowych oraz publikacji na ten temat. Dlatego też przedstawiona do recenzji rozprawa, moim zdaniem, przynajmniej w części zmniejsza tę lukę, ma przy tym walory prekursorskie. Doktorant przedstawia

bowiem nie tylko teoretyczne analizy, bazujące na studiach literatury przedmiotu, lecz także analizy historyczno-gospodarcze oraz oryginalne badania empiryczne, dotyczące obecnie występujących w Polsce przejawów renty właścicielskiej i jej następstw społeczno-gospodarczych.

Doktorant wychodzi ze słusznego założenia, że bez dokładnego zbadania istoty, przejawów i następstw własnościowej renty politycznej, zwłaszcza w krajach o dużym udziale przedsiębiorstw państwowych w gospodarce, „trudno zrozumieć kluczowe relacje zachodzące w tych krajach na styku gospodarki i polityki”.

Tym samym trafność doboru tematu recenzowanej rozprawy, znaczenie i naukowa oraz praktyczna użyteczność analiz będących jej przedmiotem nie budzą wątpliwości.

Cele, hipotezy, podejmowane problemy i podstawy badawcze

Doktorant postawił sobie cel nowatorskiej naukowej, teoretycznej konceptualizacji i wszechstronnej analizy właścicielskiej renty politycznej. Jak podkreśla, *renta polityczna to korzyść, jaką jednostki bądź grupy uzyskują dzięki ingerencji państwa w gospodarkę. Pierwotnie oznaczała ona różnego rodzaju korzyści aktorów prywatnych wynikające z decyzji podejmowanych przez decydentów politycznych i realizowanych przez państwo. Przykładami są np. subwencje, cła ochronne czy regulacje. Jednak w ostatnich 20-30 latach, szczególnie w państwach postsocjalistycznych okazało się, że źródłem renty politycznej mogą być nie tylko tego typu ingerencje państwa w gospodarkę, ale i fakt samego istnienia przedsiębiorstw państwowych oraz ich zależność od państwa.*

Punktem odniesienia w badaniach jest gospodarka Polski w latach 2007-2021. Doktorant wychodzi bowiem z założenia, że: „Polskę można traktować jako reprezentatywny przykład państwa, w którym – ze względu na duży udział przedsiębiorstw państwowych w gospodarce i stosunkowo słabe zinstytucjonalizowanie mechanizmów kontrolnych – właścicielska renta polityczna jest zjawiskiem o poważnym znaczeniu zarówno gospodarczym, jak i politycznym”.

Rozprawa została ukierunkowana na rozwiązanie czterech następujących problemów badawczych:

- *wyodrębnienie, zdefiniowanie i wielostronna charakterystyka zjawiska właścicielskiej renty politycznej w aspekcie teoretycznym;*
- *określenie czynników sprzyjających kreacji właścicielskiej renty politycznej, zarówno w ujęciu historycznym, jak i we współczesnych systemach gospodarczych;*
- *zbadanie, w tym empiryczne, skutków istnienia właścicielskiej renty politycznej dla gospodarki i szerzej – dla ładu instytucjonalnego w kraju;*
- *wyspecyfikowanie – zarówno na podstawie analizy teoretyczno-historycznej, rekomendacji organizacji międzynarodowych, jak i na podstawie wyników badań empirycznych – działań, które powinny podejmować organy państwa, aby zniwelować warunki sprzyjające kreacji właścicielskiej renty politycznej.*

Doktorant wprawdzie nie sformułował wprost hipotez badawczych, co można uznać za pewną słabość metodologiczną, tym niemniej, jeśli przyjąć, że hipoteza jest sugerowaną odpowiedzią na pytanie badawcze, to tego typu odpowiedzi są w rozprawie formułowane, głównie we *Wprowadzeniu*. Doktorant wychodzi przy tym z założenia, że *wiedza naukowa na temat negatywnych skutków właścicielskiej aktywności państwa, tego co niekiedy określane jest jako funkcja drapieżcza przedsiębiorstw państwowych (predatory function), jest stosunkowo ograniczona*. Pośrednio hipotezy badawcze można też wyczytać w empirycznej części rozprawy, ukierunkowanej na sprawdzenie - czy w *ostatnich 20-30 latach, szczególnie w państwach postsocjalistycznych, źródłem renty politycznej mogły być*

nie tylko regulacyjne ingerencje państwa w gospodarkę, ale i fakt samego istnienia przedsiębiorstw państwowych, ich zależność od państwa.

Struktura recenzowanej rozprawy

Struktura rozprawy została podporządkowana zakładanym celom i rozwiązaniu problemów badawczych (wymienionych wyżej). Rozprawa składa się z poprzedzonych obszernym *Wprowadzeniem* (s. 11-16), sześciu następujących rozdziałów: 1. *Renta, renta polityczna – definicje, odłamy, klasyfikacje* (s. 17-76); 2. *Spółczeństwa goniące za rentą i systemy pasożytnicze* (s. 77-138); 3. *Polityczna renta właścicielska w Polsce po roku 1989* (s. 139-186); 4. *Właścicielska renta polityczna w polskich przedsiębiorstwach państwowych. Metodyka badań empirycznych* (s. 187- 198); 5. *Właścicielska renta polityczna w polskich przedsiębiorstwach państwowych. Wyniki badań empirycznych* (s. 199 - 233); 6. *Wnioski i uwagi końcowe* (s. 234-263).

Praca zawiera ponadto: *Aneks. Treść ustrukturyzowanego wywiadu kwestionariuszowego* (s. 264- 266), składający się z objaśniającej kwestionariusz części wstępnej, 20 pytań oraz słowniczka. W ostatniej części rozprawy przedstawiona została, obszerna, licząca kilkaset pozycji *Bibliografia* (s. 267-281).

Już same tytuły rozdziałów rozprawy wskazują na tematyczny holizm i logiczną sekwencję wywodów, podporządkowaną postawionym przez Autora celom i pytaniom badawczym, w tym przede wszystkim ocenie skali występowania właścicielskiej renty politycznej i identyfikowaniu jej przejawów, przemian, negatywnych następstw społeczno-gospodarczych oraz możliwości im przeciwdziałania. Na tle wnikliwej, teoretycznej analizy istoty renty jako zjawiska ekonomicznego, charakteryzowana jest renta polityczna - regulacyjna i własnościowa. Przedstawiane zagadnienia stanowią zarazem nawiązanie do - dokonujących się w różnych okresach historycznych - zmian w tym zakresie.

W tym sensie można uznać dokonany w recenzowanej pracy dobór zagadnień nie tylko za w pełni zasadny metodycznie, lecz zarazem zapewniający aktualność, ponadczasowość, a także praktyczną użyteczność prezentowanych rozważań. Dlatego też strukturę pracy oceniam jako w pełni zasadną.

Wybrane wyniki badań

Doktorant zrealizował zakładane cele badawcze i przedstawił rozwiązania zidentyfikowanych problemów badawczych. Recenzowane dzieło stanowi dzięki temu bogate kompendium wiedzy o kategorii własnościowej renty politycznej (zarazem z uwzględnieniem w tle innych odmian renty), historii jej występowania a także o miejscu takiej renty we współczesnej, przede wszystkim polskiej rzeczywistości społeczno-gospodarczej.

Zważywszy na bogate, analityczne studia literatury przedmiotu, a zwłaszcza nowatorskie, autorskie badania empiryczne, dzieło to stanowi ważny wkład do teorii ekonomii, służący rozwojowi wiedzy na temat politycznej renty własnościowej, jej przejawów, następstw oraz możliwości ograniczania jej negatywnych następstw. Specjalny wymiar i walor ma przy tym starannie dobrana bogata, obszerna naukowa dokumentacja, obrazująca złożoność badanych zagadnień. Studia literatury przedmiotu i oryginalne, autorskie oceny oraz wnioski, poparte badaniami empirycznymi, przesądzają o ważnym teoretycznym, a zarazem praktycznym znaczeniu recenzowanego dzieła.

Autor w analizie rodzajów renty politycznej wprowadził autorski ich podział wg pięciu kryteriów, tj.: a/ *rodzaju ingerencji państwa w gospodarkę (renta właścicielska i regulacyjna)*, b/ *kategorii beneficjenta (renta zwrotna i renta interesariuszy)*, c/ *rodzaju skutków kreacji renty (renta bezpośrednia i pośrednia)*, d/ *jej statusu ontologicznego (renta*

materialna i niematerialna), e/ celu jej wykorzystania (renta reprodukcji władzy i renta partykularna.

Choć rozprawa podporządkowana jest głównie rencie właścicielskiej, to w przedstawianych analizach wiele jest odniesień do wszystkich wymienianych kategorii renty politycznej.

Rozprawa stanowi nowatorską konceptualizację i wielostronną analizę właścicielskiej renty politycznej. Konceptualizacja ta oparta jest na pogłębionych studiach teoretycznych, analizach historycznych i nowatorskich badaniach empirycznych, w tym przeprowadzonych z pomocą 20 autorskich, ustrukturyzowanych, pogłębionych wywiadów kwestionariuszowych z prezesami, członkami zarządów oraz rad nadzorczych (w tym przewodniczącymi) polskich przedsiębiorstw państwowych z lat 2007-2021.

Przedstawione w rozprawie wyniki badań nie tylko stanowią istotne pogłębienie wiedzy na temat własnościowej renty politycznej, lecz zarazem mogą stanowić element wczesnego ostrzeżenia przed negatywnymi następstwami jej występowania. Dotyczy to zwłaszcza właścicielskiej renty politycznej jako renty reprodukcji władzy – *czyli wykorzystywania jej jako źródła środków finansowych i niematerialnych służących do walki o władzę, bądź do utrzymania władzy.* Jest to istotne tym bardziej, że z przeprowadzonych przez Doktoranta badań empirycznych wynika, że *właścicielska renta polityczna, zwłaszcza renta reprodukcji władzy, jest nieodłącznym elementem istnienia przedsiębiorstw państwowych.*

Na podkreślenie zasługuje rekomendacyjna warstwa rozprawy. Jej Autor przedstawia szereg możliwych rozwiązań ukierunkowanych na minimalizowanie negatywnych następstw własnościowej renty politycznej. Odwołuje się przy tym do rekomendacji organizacji międzynarodowych, ale przede wszystkim formułuje własne propozycje rozwiązań, w tym wdrożeniowo-regulacyjnych.

Rozprawa stanowi prekursorskie, kompleksowe, naukowe wyjaśnienie źródeł, przyczyn, form i przejawów właścicielskiej renty politycznej we współczesnej gospodarce, a przy tym w warstwie rekomendacyjnej, stanowić może punkt wyjścia do opracowywania i wdrażania szczegółowych rozwiązań, ukierunkowanych na minimalizowane negatywnych następstw takiej renty.

Nowatorstwo wyraża się także w tym, że już sama właścicielska renta polityczna stanowi autorską kategorię, dotychczas nieobecną w literaturze przedmiotu. Renta taka jest definiowana - na co już wskazywałam- jako *korzyść indywidualna bądź grupowa, osiągnana dzięki przedsiębiorstwom państwowym czy – mówiąc ściślej – poprzez decyzje państwa (jego organów i podmiotów zależnych od państwa) o charakterze właścicielskim, czyli związane z istnieniem przedsiębiorstw państwowych.*

Właścicielska renta polityczna przejawia się w głównej mierze jako renta reprodukcji władzy. Z rekonstrukcji wypowiedzi respondentów wynika, że chęć jej pozyskiwania jest najważniejszym motywem relacji polityków z przedsiębiorstwami państwowymi.

***

Choć recenzowane dzieło cechuje kompleksowość i dokumentacyjna staranność charakterystyk różnych form własnościowej renty politycznej, to zarazem jednak złożoność tej problematyki sprawia, że lektura tego dzieła prowokuje do wielu uwag i pytań.

Uwagi i wątpliwości

- Doktorant, badając przejawy właścicielskiej renty politycznej po 1989 roku, podzielił ten okres na trzy podokresy: 1989-2007, 2007-2015 oraz po 2015 rok. Niestety zabrakło szczegółowego uzasadnienia takiego podziału i przedstawienia jego kryteriów. Jest to istotne tym bardziej, że podział ten nie w pełni pokrywa się ze

zmianami rządów. Dotyczy to przede wszystkim lat 1989-2007. W okresie tym zmieniały się ekipy i programy rządowe, dlatego też istotne byłoby m.in. wydzielenie okresu tzw. terapii szokowej i jej związku z przejawami politycznej renty właścicielskiej. Ponadto zasadne byłoby porównanie zmian w intensywności przejawiania się tej renty w okresie przed wstąpieniem Polski do UE i w okresie po przystąpieniu do tej organizacji.

- Wątpliwości budzi stwierdzenie, że: „Po 1989 roku wzrosło znaczenie związków zawodowych jako reprezentacji zorganizowanych interesów pracowników pp” (s.154). W dodatku stwierdzenie to nie zostało opatrzone przypisem do bibliografii, choć przecież w wielu publikacjach prezentowane są odmienne opinie na ten temat.
- Wątpliwości budzi tytuł podrozdziału „Neutralizacja czynników społeczno-gospodarczych”. Taki tytuł wymaga doprecyzowania,
- Doktorant stwierdza we *Wprowadzeniu*, że przedstawiane w rozprawie analizy renty własnościowej są „wszechstronne”, co nie do końca potwierdzają treści rozprawy. Brak jest bowiem uwzględnienia niektórych czynników. I tak np., mimo że Doktorant analizuje przejawy politycznej renty w powiązaniu z przemianami cywilizacyjnymi i fascynująco opisuje wcześniejsze cywilizacje, m.in. sumeryjską, to niemal całkowicie pomija kwestie obecnie dokonującego się przesilenia cywilizacyjnego i związanych z tym ewolucji instytucji własności oraz wpływu tego na przejawianie się renty politycznej. Wskazuje na to m. in. J. Kleer w książce pt. "Ekonomiczne i społeczne skutki przesilen cywilizacyjnych" (niestety publikacja ta nie została w rozprawie uwzględniona).
- Wobec powyższego pojawia się też pytanie o możliwości wykorzystywania sztucznej inteligencji w pełniejszym wykrywaniu przejawów własnościowej renty politycznej i jej negatywnych następstw.
- Wzbogacaniem badań zjawiska renty politycznej mogłyby być analizy, choćby sygnałne, dotyczące kwestii kształtowania modelu ustroju społeczno-gospodarczego. W zależności bowiem od rozwiązań ustrojowych, przejawy analizowanej renty mogą być różne. Wskazują na to m.in. publikacje Ryszarda Rapackiego, dotyczące patchworkowego kapitalizmu. Kwestia ta została uwzględniona w recenzowanej rozprawie jedynie śladowo.
- Doktorant stwierdza, że: „Właścicielska renta polityczna bywa skutkiem ubocznym korzystnych społecznie rozwiązań, ale bywa i celem samym w sobie. Nie ma możliwości całkowitego jej wyrugowania. Jednocześnie można zminimalizować, przynajmniej w pewnym stopniu, jej kreację, jak i jej niekorzystne skutki”. Powstaje w związku z tym pytanie: czy i w jakim stopniu takie koncepcje państwa, jak państwo opiekuńcze, państwo dobrobytu, bądź ordoliberalny ustrojowy model społecznej gospodarki rynkowej, mający w Polsce rangę konstytucyjną oraz rangę traktatową w UE, rzutują na występowanie własnościowej renty politycznej. Kwestie te zostały w pracy zmarginalizowane.
- W rozprawie wyraźne jest nachylenie na egzemplifikowanie raczej niemal wyłącznie negatywnych następstw funkcjonowania przedsiębiorstw państwowych. Rodzi się w związku z tym pytanie: czy w obecnych warunkach przesilenia cywilizacyjnego, narastania kryzysogenności, ograniczanie ich funkcjonowania sprzyjałoby tworzeniu warunków trwałości i harmonizowania rozwoju społeczno-gospodarczego? Powstaje zarazem pytanie o możliwości zmniejszania znaczenia przedsiębiorstw państwowych w warunkach konieczności optymalizacji

wykorzystywania technologii cyfrowych i sztucznej inteligencji, tj. wykorzystywania maksymalizującego dobrodziejstwa tych technologii, a zarazem przeciwdziałającego ich ciemnym stronom. Kwestie te są istotne tym bardziej, że coraz bardziej liczne analizy wykazują narastające dysfunkcje wolnego rynku (vide chociażby prace Komitetu Prognoz PAN Polska 2000 plus, w tym „Państwo w warunkach przełomu cywilizacyjnego”).

- Zasadne byłoby przynajmniej zasygnalizowanie w rozprawie kwestii specyfiki dokonującej się obecnie czwartej rewolucji przemysłowej (vide książka K. Schwaba pod tym tytułem) jako podłoża przesilenia cywilizacyjnego.
- Powstaje zarazem pytanie o związki między występowaniem zjawiska własnościowej renty politycznej a - tak charakterystyczną obecnie - multiplikacją kryzysową, co określane jest w literaturze przedmiotu jako *polycrisis* (Adam Tooze), czy *permacrisis* (*Collins English Dictionary*). Zasadna byłaby analiza własnościowej renty politycznej także w tym kontekście.
- Zasadne byłoby poszerzenie bibliografii o dodatkowe publikacje, korespondujące z tematyką recenzowanej pracy (m.in. N. Roubini – „Megatrendy..”, jak też jubileuszowy raport Klubu Rzymskiego pt. „Ejże....”). Zasadne jest zwłaszcza uwzględnienie zawartych w tych publikacjach kwestii ciemnych stron cyfryzacji i „niechcianej własności”, w tym przerzucania przez korporacje własnościowych kosztów na konsumentów. Z tego samego względu celowe byłoby ponadto uwzględnienie takich publikacji, jak: G. Rist, *Urojenia ekonomii*. K. Basu, *Republika przekonañ* (zwłaszcza w odniesieniu do kwestii ekonomicznej analizy prawa) oraz Z. Zygmuntowski, *Kapitalizm sieci. Dlaczego internet stał się pułapką i jak możemy zaplanować lepszą przyszłość?*, a także publikacji na temat kapitalizmu inwigilacji (S. Zuboff i in.). W analizach prywatyzacji przedsiębiorstw w Polsce zasadne byłoby też uwzględnienie publikacji B. Błaszczyk na ten temat, a także wyników badań przedstawionych w monografii pt. *Restrukturyzacja przedsiębiorstw w procesie transformacji gospodarki polskiej*.
- W analizie renty zasadne byłoby chociażby sygnałne uwzględnienie debaty, jaka obecnie toczy się wokół ważnego eseju Keynesa pt. „Ekonomiczne perspektywy dla naszych wnuków” – także monografii *Państwo a gospodarka*, red. S. Owsiak
- Doktorant w interesujący sposób nawiązuje do pojęcia renty w teorii Adama Smitha. Istotne byłoby uwzględnienie w tym kontekście także kwestii nieuprawnionego przypisywania temu myślicielowi koncepcji *państwa jako stróża nocnego* oraz pojęcia *niewidzialna ręka rynku*, zamiast znacznie szerszego u Smitha pojęcia *niewidzialna ręka* (vide np. https://cms.pte.pl/uploads/biuletyn_3_2017_5a44fa39b7.pdf - s. 49 i nast.)
- Niejasne jest, jak Doktorant pojmuje i definiuje wymieniany w rozprawie kapitalizm narodowy i kapitalizm państwowy.
- Niektóre określenia w rozprawie są nieprecyzyjne, a w dodatku wątpliwe redakcyjnie, np. „W PRL jednym z głównych beneficjentów renty właścicielskiej była Partia (w sensie renty reprodukcji władzy), a także związana z nią nomenklatura partyjna” (s. 158). Dotyczy to także frazy: „Drugi sposób ingerencji, określane jako etatyzm, polega na aktywnej działalności gospodarczej państwa” (s. 31). Etatyzm jednak nie sprowadza się wyłącznie do działalności gospodarczej.
- Zasadne byłoby w analizie renty politycznej nawiązanie do przejawów oszustw w gospodarce, co spektakularnie przedstawiają nobliści Shiller i Akerlof w książce *Zławić frajera. Ekonomia manipulacji i oszustwa* (pominiętej w bibliografii).
- Zasadne byłoby też szersze uwzględnienie kwestii korzystania ze wspólnego zasobu,

- w tym ważnej dyskusji na kanwie publikacji Garetta Hardina pod tytułem „Tragedia wspólnego pastwiska” (brak tej publikacji w bibliografii).
- Zasadne byłoby też wprowadzenie wykazu akronimów wraz z ich rozszyfrowaniem.

Uwagi redakcyjne

Monografia, mimo niepodważalnej wagi merytorycznej, zarówno teoretycznej, jak i praktycznej, nie jest wolna od pewnych redakcyjnych usterek.

1. W niektórych frazach tekstu brak jest przypisów o źródłach danych.
2. W stylistyce pracy ma niekiedy miejsce nieuzasadniona personifikacja, jak np. *argument mówi* (s. 28), czy *rozdział ukazuje*. To jednak nie *rozdział*, lecz Autor ukazuje.
3. Niekiedy używa się słowa *efekt*, które ma zabarwienie pozytywne, podczas gdy z kontekstu wynika, że chodzi raczej o negatywne następstwa.
4. Przedstawione w rozprawie wywody są na ogół starannie dokumentowane i uzasadniane, dlatego razi używanie niekiedy sformułowanie „wydaje mi się” (np. na s. 28).
5. Usterki dotyczą też interpunkcji i sekwencji wyrazów, co niekiedy zaburza klarowność wywodów. Ma to miejsce nawet w przypadku tytułu (R.1. *Renta, renta polityczna – definicje odłamy, klasyfikacje*). Przykładem tego typu usterek jest też zdanie: ”I tak do mniej-więcej końca lat 70. XX wieku mieliśmy do czynienia z powojenną etatyzacją (włącznie ze wzrostem wpływów ideologii marksistowskiej i jej odprysków, który skutkowało upowszechnianiem się różnych form socjalizmu)...”

Uwagi te mają charakter szczegółowy i nie zmieniają mojej wysoce pozytywnej opinii o recenzowanej pracy.

KONKLUZJE

Recenzowana rozprawa mgr. STEFANA SĘKOWSKIEGO pt. „WŁAŚCICIELSKA RENTA POLITYCZNA. STUDIUM TEORETYCZNO-EMPIRYCZNE” to dzieło dotyczące tematyki, która ma wymiar fundamentalny - i to zarówno w ujęciu historycznym, jak i w odniesieniu do współczesności. Rozprawę cechują zarówno nowatorskie walory teoretyczne, jak też wdrożeniowe walory użyteczności praktycznej, w tym w zakresie kreowania i realizacji polityki społeczno-gospodarczej, zwłaszcza dotyczącej regulacji w obszarze instytucji własności, regulacji ukierunkowanych na minimalizowanie negatywnych następstw właścicielskiej renty politycznej.

Analiza rozprawy doktorskiej mgr. STEFANA SĘKOWSKIEGO w pełni upoważnia do pozytywnej oceny tego dzieła. Rozprawa zaświadcza, że Doktoranta cechuje zarówno zdolność do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, formułowania oryginalnych syntez naukowych i kreowania narzędzi badawczych, jak i umiejętność sprostania złożonym wyzwaniom badawczym. Przedstawione badania mają cechy nowatorstwa, oryginalności, a tym samym stanowią naukowy wkład do rozwoju teorii w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Godne podkreślenia są walory praktycznej użyteczności przeprowadzonych badań na temat własnościowej renty politycznej, ich aktualność i rosnące znaczenie, a także niedostatek badań i publikacji na ten temat w Polsce. Rozprawa przyczynia się tym samym do zmniejszenia luki poznawczej i badawczej w analizowanym obszarze.

Uwzględniając przedstawione powyżej oceny rozprawy stwierdzam, że spełnia ona warunki wymagane do podjęcia dalszych procedur dotyczących nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Ze względu na wskazywane w tej recenzji nowatorskie walory rozprawy, w tym m.in. prekursorskie, autorskie zidentyfikowanie i zdefiniowanie kategorii własnościowej renty politycznej, zasadne byłoby – moim zdaniem - wyróżnienie rozprawy nagrodą, o co niniejszym wnioskuję.

Uwaga dodatkowa

Ze względu na teoretyczne i praktyczne walory rozprawy, zasadne byłoby jej opublikowanie w wersji książkowej. Warunkiem byłoby publikacyjne preredagowanie rozprawy, ukierunkowane na likwidację usterek redakcyjnych i ew. aktualizujące uzupełnienia, a także na poszerzenie analiz o kontekst dokonującego się przesilenia cywilizacyjnego i postępujących zastosowań sztucznej inteligencji. Sądzę, że zasadne byłoby w związku z tym współautorstwo Promotora. Tego typu autorska współpraca sprzyjałaby, moim zdaniem, rozwinięciu, pogłębieniu i wzbogaceniu niektórych wywodów.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'G. M. G. M. G.', is centered on the page.

